

in da se je zlasti proti koncu spremenilo v res deloven sestanek. Nekateri diskutanti so navrgli misel (češki kritik Jan Terfulka), da smo pravzaprav vsi nekoliko načeti od kompleksa majhnega naroda. Ta kompleks da je opaziti tudi v češki in slovaški sodobni literaturi. Pregarja nas občutek, da se vse bistveno dogaja zunaj nas, pri velikih narodih, in se zato krčevito trudimo, da ne bi izgubili stika s tem »bistvenim«⁸ zunaj nas, zaradi česar skoraj več ne utegnemo, da bi se poglobljeno posvetili še (ali ponovno) nerešenemu vprašanju, kaj pravzaprav smo kot narod in kaj kot majhen narod v sosedstvu in stiku z drugimi. Čutimo, da bi morali nekaj storiti, vendar ne vemo, vsaj ne dovolj točno, kaj in kako, pa se zato izgublamo v splošnostih in tako spet in spet ponavljamo stvari, ki smo si jih že zdavnaj povedali ali napisali. Na obeh straneh, tako v Jugoslaviji kot na Češkoslovaškem, je izšlo že veliko prevodov tudi pomembnih avtorjev, treba se bo poglobiti vanje, če se zares želimo spoznati, in videti, iz kakšnega duha, iz kakšne filozofije rastejo posamezna dela, kakšna je njihova osrednja problematika in šele potem bo mogoče plodneje spregovoriti o naših skupnih osnovah ali o nesporazumih, ki najbrž, kljub prijateljstvu, še obstajajo. Doslej se nam je večkrat dogajalo, da smo se spoznavali prek velikih evropskih cen-

trov, Pariza, Londona, Rima, največkrat ob takšnem ali drugačnem »političnem škandalu«, s katerim so razna literarna dela večidel čisto naključno povezana. Če smo zares tako iskreni prijatelji in če imamo tako zelo podobne poglede na »humani socializem«, kot je bilo večkrat slišati, potem je pač treba storiti kaj več tudi v skupnem razreševanju problemov, ki so povezani z našo podobno usodo in potjo, ki nista zmerom niti tako lahki niti tako jasni, kot se nam v površnem navdušenju včasih dozdeva.

Tudi kulturni in umetniški stiki med nami in Češkoslovaško izgubljajo zadnji priokus slovanske romanlike in golega kulturniškega ljubiteljstva, v sedanjem političnem trenutku imata tudi kulturna in literarna dejavnost v ožjem smislu mnogo širše, tudi politične razsežnosti. Včasih, zaradi posebnega položaja naših medsebojnih odnosov in naše pozicije v socialističnem svetu, morda celo predvsem politično razsežnost. Zato je tudi zagrebški sestanek najbrž presegal okvire navadnega srečanja med književniki, med uredniki literarnih revij in listov, kajti tudi revije ne morejo več biti samo kulturna glasila. Na Češkoslovaškem so, kot vemo, že več kot leto dni mnogo več kot samo to. Ali pa je dobila kultura čiste nove možnosti in novo odgovornost?

C. Zlobec

UREDNIKOVE MARGINALIJE

NOB KOT PREDMET PRVOKACIJE V POEZIJI MLADIH

V pisanju najmlajših zavzema NOB sorazmerno opazno mesto, čeprav v docela drugačnem smislu, kot bi to

pričakovali in si želeli vsi, ki smo ta čas živeli ali bili z njim kakorkoli tesneje povezani. Ob tej realnosti in široki reakciji nanjo je nastal celo konflikt, ki je potegnil v svoj vrtinec nesorazmerno veliko ljudi in celo ne-

katere politične organizacije. Polemika se je sicer podela, vzroki zanjo pa so ostali. Ne domišljam si, da bi jih bil zmožen zanesljivo razčleniti, zdi se mi pa vredno, da se jim skušam vsaj približati, čeprav samo na osnovi svoje osebne izkušnje in občutka.

Del vzrokov za tak konflikt, ki je permanenten in nadvse živ, tudi kadar o njem ne pišemo, tiči že v formalnem nesporazumu, ko takšne tekste navadno povsem drugače interpretiramo, ko pobudo zanje iščemo vsak v svojem času. Prav gotovo je *skrajno neresna tendenca pri delu mladih*, ko skušajo izenačevati vse z vsem, tudi tako nesporna poglavja iz naše in svetovne zgodovine, kot je NOB. Slovenci smo v tem času, v letih 1941–1945, našli v sebi toliko moči in bili zmožni tolikšne enotnosti v oceni in akciji, da smo storili resnično maksimum možnega. Parcialne deformacije, disgresije, amorala, krutost in kar je še takih spremnih pojavov slehernega revolucionarnega gibanja, torej tudi NOB, smisla, pomena in obsega slovenske nacionalne in socialne revolucije ne morejo spremeniti. To obdobje in to dejanje sta ne glede na naš današnji odnos do njiju celo popolnoma neodvisna od tega, koliko so se (ali se niso) udeleženci, idejni utemeljitelji in voditelji revolucije v povojnem obdobju prostituirali, koliko so (ali niso) izdali ideale in načela revolucije in podobno. Prav tu pa so vzroki za današnji nesporazum, tako na strani tistih, ki so to temo izbrali za predmet svojih provokacij, kot na strani tistih, ki vzrokov provokacije ne vidijo v današnjem času, pač pa v neustrezni oceni, blatenju in sramotanju revolucije kot pojava samega po sebi.

Gre torej za izrazito emocionalen spopad, za konflikt sedanjosti. NOB

je samo tema, samo simbol, personifikacija nečesa, ob čemer je takšen konflikt možen in morda neizogiben. V ideologiji literature provokacije je tema NOB predvsem tista kategorija v naši zavesti in emociji, ob kateri je provokacija lahko najbolj učinkovita, prav zato, ker je ocena tega časa in dejanja tako celostna, nesporna. Provokacija je pač možna samo ob nečem, kar je ali lahko postane nevalgična točka večine, kajti samo tako postane takšna provokacija predmet splošne razprave, postane resnična provokacija.

Ta čista oblika provokacije je prav gotovo dokaz duhovne nemoči tistih, ki so jo izbrali kot možnost svoje afirmacije, kot dokaz o svoji navzočnosti v času in družbi. Vendar moramo ob skrbnejši analizi takih tekstov priznati, da največkrat ne moremo govoriti o tej »čisti« obliki provokacije, saj je nesmiselna in pabalinska, temveč predvsem o nekakšnem, doslej prav gotovo premalo raziskanem občutku mladih, da je naš sedanji čas neozdravljivo razklan na dva pola, na besede in dejanja, na teorijo in prakso, na pravljico o lepem in humanem ter na realnost, ki to pravljico sproti demantira. Ob takšnem občutku, ob takšni oceni *sedanjega trenutka* je zatekanje v NOB samo iskanje najbolj učinkovitega protipola, v ogledalu katerega se ta naša sedanjost do kraja demaskira, je torej posredno celo priznanje NOB, poudarjanje njene čistosti, njene moralne doslednosti, skratka, je v svoji osnovi eminentno romantičen odnos do preteklosti. V takih primerih bi morali sprejeti provokacijo kot nedvoumen napad na našo vsakdanjost, na sedanji trenutek, na naše današnje medsebojne odnose. Lahko da je takšna oblika kritike, protesta, neustrezna in nesmiselna, morda celo žaljiva, dolžni pa smo videti njene resnične vzgibe

in njen namen, njeno emocionalno podstat.

Nekaj namreč mora biti jasno tudi površnemu opazovalcu: preteklost, tudi še tako veličasten njen del, ne more biti niti združujoč niti razdružujoč element v takó zapleteni in kontradiktorno usmerjeni sedanosti, kot je tudi naša. Tudi vsej naši dobri volji navkljub. Dejanska polarizacija idej in družbenih sil se zmerom dogaja samo ob nečem, kar je, in ne ob tem, kar je bilo ali bo. Ne ob zgodovini ne ob viziji, temveč ob živih, razdvajajočih ali združujočih problemih sedanosti. Tudi pred četrto in več stoletja je polarizacija potekala ob tedanji »sedanosti«, ob takratnih dilemah naroda. Vse tedanje »romantične« projekcije v prihodnost, ideje o humani, srečni družbi in dobrem Človeku so bile bolj kot program dokaz o globoki privrženosti prav tedanjemu dogajanju, dokaz o globoki veri vanj. Zato je nesmiselno, če iščemo v današnjem času bodisi negacijo revolucije, bodisi potrditev, da je danes, kot takrat, vse prav in edino mogoče. Če so nekdanji heroji danes apatični vrtičkarji, če so nekdanji idealisti danes barabe, je to problem našega časa, naše družbe. Enako jalo je prizadevanje, če skušamo v razočaranju nad sedanjim časom to barabstvo raztegniti tudi na preteklost, na NOB, ali pa si prizadevamo, da bi tega barabstva ne videli, da bi ga prekrili s podobo iz preteklosti, iz NOB.

SLOVENCİ IN AVANTGARDA

Zmerom sem nasprotoval pretiranemu poudarjanju, da smo Slovenci majhen narod, kajti takšno poudarjanje (številčne) majhnosti je skoraj dosledno povezano z nekakšnim posebnim poslanstvom, ki da ga ima

naš narod v družbi drugih prav na področju kulture, ali pa z nekim malodušjem, z nekakšnim samoponiževanjem, ki nam že vnaprej odreka zmožnost in možnost čisto preprostega občutka za trezno presojo, kje in v kakšnem obsegu se lahko gibljejo pota naše vsakdanje eksistence in razvoja. Toda včasih se vendarle zalotim, ko si tudi sam dopovedujem, da smo vendarle majhen narod. To, žal, po svoje potrjuje tudi podoba sedanje avantgarde na Slovenskem in našega odnosa do nje.

Res je, da se Slovenci do kosti prestrašimo sleherne kulturniške (in vsakršne) avantgarde, če le stopi v javnost z nekoliko večjim hrupom. In to se danes dogaja. Avantgarda je posredno ali neposredno povsod navzoča, s svojim delovanjem ali v projekciji, ki jo je zapustila v nas. Sama o sebi trdi, da nič noče, razen pravice do svoje navzočnosti v času in družbi.

Iz nadvse številnih filozofskih in sploh teoretičnih spisov, ki jo, kot pravimo, utemeljujejo, zvemo, da pri naša pomembno revolucijo, kakršnih je človeštvo doslej doživelo komaj tri, štiri. In to brez idej, brez programov, razumljivo, da tudi brez nasilja v kakršnikoli obliki, torej samo s svojo navzočnostjo, z dejstvom, da jè, s svojo komunikativnostjo »na popolnoma novi« ravni, ko ni več ničesar vmesnega, ko beseda ni več beseda, temveč samo znak, čisti znak brez pomena-namena — skratka, če stvari nekoliko poenostavimo, gre za revolucijo v sferi našega dojetja, občutenja, za revolucijo našega medsebojnega komuniciranja, vse drugo

bo seveda samo nasledek uspeha v tej prvi fazi. In na začetku tega začetka naj bi bili danes.

Take ideje (ki pa nočejo biti ideje) prebiramo in poslušamo vsak dan in vsi se počasi polariziramo: *za* ali *proti*. Vmesne poti pri nas posebno ne cenimo. Pa vendar, uberimo jo vsaj tokrat, izjemoma.

Kdor tudi samo približno prebira tuje časopise ali je morda na svojih izletih ali potovanjih po tujih deželah imel odprte oči in ušesa tudi za takšne pojave, bo zlahka ugotovil, da ni to slovenska nacionalna posebnost, temveč razpoloženje in ideje, ki v takih ali podobnih oblikah krožijo dandanes po vsem svetu. Je pa pri tem seveda majhna razlika: drugod je avantgarda res samo avantgarda, torej stvar manjšine, ki nikoli — če se ne znajde skupaj s širšimi socialnopolitičnimi gibanji — ne pretresa celotne družbe. Omejena je pač na svoje naravno bistvo. Nikjer seveda ni rečeno — in tudi jaz nočem trditi tega — da to ali ono avantgardno gibanje, čeprav danes še manjšinsko in komaj opazno, ne prinaša in sebi in s sabo klice prihodnosti, celo klice resnično revolucionarnih sprememb jutrišnje družbe. Resnica pa je, da povsod žive in plodno delujejo poleg avantgarde še včerajšnje in tudi predvčerajšnje generacije, ki imajo tudi danes marsikaj povedati, in to tudi hočejo povedati. Gre torej za neko zdravo sorazmerje. Pri nas pa, kot da smo v skrbi za usodo in varnost našega majhnega naroda že čisto preč od strahu, ko ni več enotnih ciljev, volje in akcije. Kot da je možno samo to ali ono, ne pa oboje hkrati ali celo niti eno niti drugo, temveč nekaj tretjega.

Slovenska različica svetovne avantgarde v kulturi in umetnosti je prav tako obsedena z blaženstvom določenega poslanstva, v imenu katerega se čuti poklicano, da obrne ves ta

ubogi narod na glavo, da ga nauči nanovo čustvovati, razmišljati, dojemati, komunicirati; zaradi tega je seveda vse, kar ni avantgarda, čisto preprosto nazadnjaško, neustrezno, nefunkcionalno, narodovemu bistvu odtujeno. Gre torej za zavidanja vredno samovšečnost, za ganljivo romantično predstavo o obsegu in moči svoje navzočnosti v narodu in času.

Po drugi strani pa je ves neavantgardni slovenski svet zaskrbljen in se sprašuje: Kaj pa zdaj? Ali udariti, dokler je še čas, dokler ni še vse izgubljeno, udariti takó, kot smo že znali udariti nekoč, ali pa v imenu demokracije in ljubezni do mladih vdano sprejeti obsodbo današnjega dne in jutrišnje brezperspektivno perspektivo. Ker pa se Slovenci kar tako le ne damo, pomeni to molk demonstrativen umik vanj.

Tako nekako se danes dogaja pri nas.

Ali res nismo zmožni drugačnega »komuniciranja«? Kar strah me je, ko pomislim na to, ne strah pred avantgardo, pa tudi ne strah pred tradicijo, temveč strah pred našo nezmožnostjo, da bi znali biti vsi hkrati navzoči v isti družbi, v istem času. Večina avantgardnih gibanj prinaša s sabo marsikaj resnično novega, zdravega in marsikaj je lahko tudi pot naprej; včasih je tako gibanje celo zdravo v svoji goli agresiji, ker pomaga, da preživelo hitreje dozori in odpade, se pravi, da pripravlja prostor novemu, četudi morda samo novega ne prinaša. Res pa je tudi, da še takó izvirno in uspešno avantgardno gibanje ni nikoli docela zadostno v času, v katerem deluje, in je torej navzočnost tudi že ustaljenih, sprejetih oblik življenja nepogrešljiva. Pri tem seveda ne mislim na kakršnokoli slogaško sožitje, nasprotno: kdor se s čimerkoli ne strinja, bi moral nekako že po svoji vesti to napadati, se proti temu boriti, ne

da se samovšečnost skuša sprehajati kot zmagovavec brez boja po bojišču brez nasprotnikov ali pa se užaljen umakniti, ker noče tvegati poraza.

In takšno stanje se mi zdi nevarno blizu provincializma, ta nezmožnost, da bi si bili nasprotniki, ne pa sovražniki, ta kratkovidnost, ki ne vidi

(govor je o kulturi in umetnosti) vsaj nekaj dobrega tudi v tistem, kar napada. Iti se »ravbarje in žandarje«, dobre in hudobne Mihce, pa tudi revolucionarje in nazadnjake, je danes sredi Evrope vendarle predvsem otroška igra.

C. Zlobec

PISMO UREDNIŠTVU

O KOSOVEM HEIDEGGERJU IN SLOVENCIH

S posebnim zanimanje in prizadetostjo sem prebiral Kosov sijajni esej o hajdegerjanstvu na Slovenskem. V vrsti bolj ali manj ali docela nekritičnih prenosov različnih, Slovencem neprimernih in zato neavtentičnih evropskih filozofskih idej v našo avtohtono kulturo — npr. kantovstvo, herderjanstvo, huserljanstvo, sartrjanstvo ipd. — smo dobili sedaj še hajdegerjanstvo.

Posebno uspela se mi zdi Kosova globoka dialektična analiza o resničnosti Heideggerjeve filozofije, ki pomeni po nji sami neresničnost v lastnem vplivu in — v dialektičnem obratu te misli — resničnost njenega vpliva razkriva njeno neresničnost; pri tem ona ohrani svojo resnično neresničnost, njen vpliv pa neresnično resničnost. Kos je z uvodnim citatom iz Heideggerjeve razprave *Einführung in die Metaphysik* to misel, to dialektično analizo, uspešno razvil skozi prizmo zgodovinske situacije filozofije na Slovenskem, kar je še posebej pomembno in kaže Kosovo poznavanje naše zgodovine filozofije in njegovo trdno zasedranost v naši zgodovini. S tem je namreč Kos lahko pokazal naše hajdegerjanstvo v njegovi notranji nemoči in neogibnem razsulu, ki je sedaj tudi že dejansko v teku. Moda je popustila, zakaj spodrinila jo je že druga. Le nekateri, ki jih lažni blišč globokoumnih hajdegerjanskih miselnih in jezikovnih skrivalnic še vedno zaslepljuje, po nekakšni inerciji vztrajajo pri svojem hajdegerjanstvu in skušajo uveljaviti te, Slovencem zares tuje ideje. Poglavitno jedro naše mlajše filozofske in kulturne inteligence se je že odvrnilo od hajdegerjanskega skrivnostnega bogoskateljstva »biti« in zanjo Heideggerjeva filozofija nima več mistične privlačnosti in magične zarotilne moči, ki jo je imela še do nedavna. Se posebno pa to velja za umetnike, saj je očitno, da prava slovenska literarna in umetniška ustvarjalnost ne more dolgo trpeti okovov kakega filozofema — še posebno če je Slovencem tuj. Iz Kosove dialektične analize dveh faz hajdegerjanstva na Slovenskem, posebno pa iz analize poteka in bistva druge faze, je tak iztek že mogoče zaslutiti.

Hajdegerjanstvo pa ni le pri nas doživelo takega razpleta, hajdegerjanstvo je danes po evropskih univerzah že zdavnaj pozabljena moda. Nikjer v Evropi ni univerze, kjer bi hajdegerjanstvo resno gojili. Akademski mladina dandanes niti ne kaže več zanimanja za Heideggerjevo filozofijo,